Ծննդյան օրվա խորհուրդը

Դստեր՝ Թամարայի հետ, 1953 թ.

ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի նախագահի գիտական եւ հասարակական բեղմնավոր գործունեության մասին է վերեւում տպագրված հոդվածը: Իսկ ինչպիսի՞ն է նա՝ 80ամյա հոբելյարը, իբրեւ սովորական մի մարդ, կենցաղում, առօրյա կյանքում, ընտանիքի անդամների, ընկերների, ինքն իր հետ պարզ հարաբերությունների մեջ: Հենց սկզբից ասենք, որ ամեն ասպարեզում բարեխիղճ Ֆադեյ Տաճատիչը նաեւ այս հարցազրույցին մասնակցեց սիրով, բարյացակամությամբ, բոլոր հարցերին պատասխանելով մանկան անմիջականությամբ... Եվ այսպես:

-Վերջերս հեռուստատեսությամբ ամերիկյան մի կինոնկար էին ցուցադրում: Սյուժեի կիզակետում ԱՄՆ-ի նախագահին պատկերող հերոսը հայտնվում է ճակատագրական իրավիճակի մեջ եւ պատասխանատվության ահռելի բեռի ներքո դառնացած բացականչում է. «Ողջ կյանքում երազել եմ դառնալ նախագահ... բայց հիմա ամեն ինչ կտայի, անգամ կյանքս, միայն թե ես չլինեի նախագահը»... Ո՞րն է եղել Ձեր կյանքի երազը: Եվ նաեւ՝ ապրե՞լ եք նման դառը հիասթափություններ:

-Ամբողջ կյանքում երազել եմ զբաղվել ռադիոտեխնիկայով: Յոթ-ութ տարեկան հասակից: Երազել եմ ստանալ ռադիոտեխնիկական մասնագիտություն եւ ինչ-որ հետաքրքիր բաներ ստեղծել այդ ուղղությամբ... Փաստորեն, իմ կյանքը հենց այդ ոլորտում անցավ: Իմ երազանքներն ինչ-որ չափով իրականացան: Սակայն շատ բաներ մնացին անկատար, անավարտ... Ամեն անգամ, երբ ինձ «կտրել են» գիտահետազոտական աշխատանքից, պաշտոն առաջարկել, երբեմն առանց ուշադրություն դարձնելու իմ տրտունջներին՝ պարզապես հրամանագրել, ես միշտ տրտմել եմ... Ամենադառը հիասթափությունը իմ կյանքում եղբորս մահն էր...1944 թվականի ամառը ինձ բերեց ամենամեծ ուրախությունը եւ ամենամեծ տխրությունը: Ես այդ ժամանակ Լենինգրադի կապի ռազմական ակադեմիայի ունկնդիր էի: Ինձ կանչեցին պետի մոտ: Մտա առանձնասենյակ եւ այնտեղ տեսա եղբորս՝ Գեւորգին: Ինչքա՜ն էր փոխվել, հասունացել...Ես կարծես նոր զգացի, թե որքան շատ էի կարոտել նրան: Գեւորգի զորամասը հասել էր Տալլին: Նա երեք օրով արձակուրդ էր խնդրել եւ եկել էր ինձ տեսնելու: Մեր ակադեմիայի պետն ինձ երեք օրով արձակուրդ տվեց, եւ ես եղբորս հետ գնացի նրանց զորամասը, որն այդ օրերին նշում էր իր կազմավորման 3-րդ տարեդարձը... Ի՜նչ ուրախ օրեր էին այդ 3 օրերը... Մենք բաժանվեցինք նոր, շուտափույթ հանդիպման հույսով: Ես վերադարձա Լենինգրադ ամենապայծառ տրամադրությամբ: Դժբախտաբար, ահռելի բոթը մթագնեց ամեն ինչ: Երեք օր էր անցել, երբ ես հեռագիր ստացա, որ Գեւորգը զոհվել է... Այդ օրերի հուշն իմ կյանքում մնաց որպես ամենադառը կսկիծ...

Աշխատանքային հիասթափություններից մեկը կապված է Երեւանի մաթեմատիկական մեքենաների գիտահետազոտական ինստիտուտի հետ: Շուրջ 15 տարի ես այդ ինստիտուտի տնօրենն էի եւ կարող եմ հավաստիացնել, որ այն համաշխարհային մակարդակի գործունեություն էր իրագործում. հիշեցնեմ, թե ժամանակին ինչ համբավ ունեին «Նաիրի» տիպի մեքենաները: Մենք հնարավորություն ունեինք էլ ավելի զարգացնելու մեզանում առաջատար այդ ուղղությունը, եւ եթե հանգամանքները բարեհաճ գտնվեին, մենք այսօր կարող էինք առաջատար լինել ժամանակակից համակարգիչների արտադրության բնագավառում: Համենայն դեպս, այն ժամանակվա տեմպերը այդ հեռանկարն ապահովում էին: Սակայն ինստիտուտի գործունեությունը կտրուկ անկում ապրեց, եւ դա զուգադիպեց իմ հեռանալու հանգամանքի հետ: 1977-ին ինձ նշանակեցին ՀԽՍՀ մինիստրների խորհրդի նախագահ: Գուցե չեք հավատա, բայց ես մեծ դժկամությամբ հեռացա ինստիտուտից, ասես կանխազգում էի հետագա դժվարին փորձությունները, իսկ դրանցից էլ ավելի՝ ինստիտուտի անդառնալի նահանջը...

-20 տարեկան էիք, Երեւանի պոլիտեխնիկականի ուսանող, երբ մեկնեցիք Ռուսաստան (ակադեմիա) եւ այնտեղ սովորեցիք, աշխատեցիք ընդհուպ մինչեւ 1959 թվականը: Իսկ Ձեր կնոջը՝ Թագուհուն, ինչպե՞ս հանդիպեցիք:

-Չխորանալով մանրամասների մեջ՝ ասեմ հետեւյալը: Հրետանային գլխավոր վարչության պետ, ԽՍՀՄ հրետանու մարշալ Նիկոլայ Յակովլեւը 1949թ. հոկտեմբերին ինձ 10 օրով արտահերթ արձակուրդ տվեց: Նախօրյակին ես մի վիճաբանության մեջ հանդես էի բերել տաքարյունություն, եւ ճանաչված զորավարը նկատել էր, որ իմ ամուսնանալու ժամանակն է: Իմ մեկնելուց հետո զանգահարել էր հորս եւ պատվիրել՝ հենց որ Երեւան հասնեմ, ամուսնացնի ինձ: Այնպես որ, Ն. Յակովլեւը դարձավ մեր «քավորը»: Ես հավերժ երախտապարտ եմ նրան: Մեր ընտանիքի կյանքը դասավորվեց այնպես, ինչպես ես էի ցանկանում: Կինս իմ պաշտոնական գործերին երբեք չի միջամտել, զբաղվում է միայն մեր ընտանիքի գործերով: 1951 թ. Մոսկվայում ծնվեց մեր դուստրը: Կանխելով Ձեր հարցը՝ ավելացնեմ, որ ունեմ թոռներ, ծոռներ, եւ նրանք են իմ ամենամեծ երջանկությունը: Ես միշտ սիրել եմ իմ ընտանիքը... Եվ հինը, եւ նորը... Թեեւ ողջ ժամանակս նվիրել եմ աշխատանքին...

Գեւորգ եղբոր հետ Լենինգրադում, 1944 թ.

-Դուք ազգայնակա՞ն եք, թե՞ աշխարհաքաղաքացի (կոսմոպոլիտ):

-Աշխարհայացքով ես կոսմոպոլիտ եմ: Իմ ընկերները եղել եւ մնում են ամենատարբեր ազգերի ներկայացուցիչներ:

-Ձեզ հայրենասեր համարո՞ւմ եք:

-Իհարկե: Եթե չլինեի, չէի գա Հայաստան: Երբ ազատվեցի վարչապետի պաշտոնից, ինձ դարձյալ հրավիրեցին Մոսկվա, բայց ես հրաժարվեցի, որովհետեւ կյանքս կարող էի շարունակել միայն Հայաստանում:

-Ինչպե՞ս եք տնօրինում Ձեր ժամանակը: Ի՞նչ իրավիճակներում եք Ձեզ լավ զգում:

-Ազատ ժամանակ քիչ է լինում: Ամենից լավ ինձ զգում եմ ընտանիքիս գրկում, ընկերներիս միջավայրում... Երջանկանում եմ, երբ հաջողություն եմ ունենում... Ինստիտուտում աշխատելիս՝ օրերով տուն չէինք գնում, բայց երջանիկ էինք, որովհետեւ նոր բան էինք ստեղծում... Ստեղծագործական երջանկությունն է ինձ համար նախընտրելի:

-Ի՞նչ նախասիրություններ ունեք:

-Իմ հոբբին դրսեւորվել է ռադիոէլեկտրոնային սարքերի հանդեպ սիրո մեջ... Երկար տարիներ զբաղվել եմ սպորտով՝ գիմնաստիկայով...Հիմա էլ չեմ դադարեցրել առավոտյան վարժանքները...

-Հաճա՞խ եք հիշում Ձեր ծնողներին:

-Իհարկե: Միշտ: Պարբերաբար այցելում եմ շիրիմներին... Ծնողներս 1918-ին Նախիջեւանի Կզնուտ գյուղից գաղթեցին Երեւան: Գարեգին Նժդեհի հայրը եւ իմ պապը եղբայրներ էին: Մանկությունս անցել է հին Երեւանի կենտրոնական թաղերում...

-Շա՞տ եք շրջել աշխարհում:

-Եղել եմ նախկին սոցիալիստական համակարգի երկրներում: Ռուսաստանի գրեթե բոլոր մարզերում: Ճանապարհորդել չեմ սիրում:

-Ի՞նչ երաժշտություն եք սիրում:

-Դասական: Եվ իհարկե՝ հայկական. Կոմիտաս, Խաչատրյան:

-Սիրո՞ւմ եք ընթերցել:

-Անշուշտ: Ամեն երեկո: Մինչեւ գիշերվա կեսը... Մասնագիտական գրքեր հիմա կարդում եմ, երբ ստիպված եմ: Նախընտրում եմ գեղարվեստական գրականություն, ավելի շատ՝ պատմավեպագրական բնույթի: Երբ տխուր եմ լինում, ընթերցում եմ երգիծական պատմվածքներ: Սիրելի գրողներ չունեմ, բայց կան հեղինակներ, որոնց կարդում եմ պարբերաբար: Հիմա այլեւս Բալզակի կամ Դրայզերի վեպերը չեմ կարդում. ավելի դյուրին են Օ'Հենրիի կամ Չեխովի պատմվածքները:

-Խաղեր սիրո՞ւմ եք:

-Ամենից շատ՝ պրեֆերանս... Նաեւ՝ շախմատ: Նայած տրամադրության: Վերջերս ավելի շատ նարդի եմ խաղում...չեմ ուզում, թերեւս, երկար մտածել...

-Ի՞նչ եք սիրում ուտել:

-Շատ անտարբեր եմ ուտելիքի հանդեպ: Զինվորականի ախորժակով՝ ինչ լինի, բավարար է:

-Որտե՞ղ եք սիրում ճաշել:

Կնոջ՝ Թագուհու հետ, 1979 թ.

-Տանը: Առհասարակ չեմ սիրում ռեստորաններ: Մեկ ժամից ավելի չեմ կարող սեղանի շուրջ նստած մնալ: Ճաշելը ինձ համար պարտականություն է եւ ոչ երբեք՝ բավականություն: Խմելը նույնպես:

-Իսկ ի՞նչ եք նախընտրում:

-Օղի: Այն էլ, եթե ստիպված եմ:

-Ունե՞ք վատ սովորույթներ:

-Չեմ ծխում: Սովորություն ունեմ ռադիոտեխնիկայի հետ աշխատելու: Սիրում եմ նորոգել զանազան սարքեր:

-Իսկ ի՞նչ չեք սիրում:

-Անարդարությունը եւ անճշտապահությունը:

-Նյարդայի՞ն եք:

-Այո: Երբ բարկանում եմ, անգամ գոռում եմ, հայհոյում:

-Ի՞նչն եք գնահատում հայի մեջ:

-Ընդունակությունը: Մենք միշտ հաղթող ենք դուրս գալիս ամենաանելանելի թվացող իրավիճակներից անգամ: Գնահատում եմ մեր ազգի ճարտարությունը եւ սերը դեպի երեխաները: Ես կարծում եմ, որ մենք առավել, քան մյուս ազգերը, նվիրվում ենք մեր երեխաներին, ամբողջությամբ, անձնազոհաբար... Ուրեմն մեր մեջ միշտ վառ է հավատը դեպի մեր անձի եւ ազգի ապագան:

-Դուք հավատո՞ւմ եք մեր ժողովրդի լուսավոր ապագային:

-Իհարկե: Հիմար պետք է լինել՝ չհավատալու համար:

-Իսկ գիտության առաջընթացի՞ն:

-Գիտությունը միջազգային երեւույթ է: Պետք է անպայման օգտվել աշխարհի ընդհանուր զարգացումից: Պետք է ինտեգրվել: Տալ եւ առնել, համագործակցել ըստ ամենայնի: Գիտությունը մեր ժողովրդի ամենից զորեղ կռվանն է: Գիտությունն է մեզ փրկելու: Անկախությունը մեծ բարիք է, առաջընթացի հիմնարար նախապայման: Բայց մենք դեռեւս չենք ընտելացել նոր իրադրությանը, չենք տեղավորվել այդ իրադրության մեջ: Տնտեսության զարգացումը անհրաժեշտություն է: Բայց այն պետք է զարգացնել գիտության հետ ներդաշնակ: Դրսից բերած տեխնոլոգիաները ապագա չունեն: Դրանք արդեն իսկ հնացած են՝ հենց մուտքի պահին: Մենք մեր տեխնոլոգիաները պիտի մշակենք, միշտ պիտի նայենք առաջ... Մենք հսկայական ներուժ ունենք եւ չպիտի վախենանք ինքնուրույն վճռական քայլերից... Այսօրվա նշմարվող զարգացումներն ինձ լավատեսություն են ներշնչում: Մի քանի տարի անց տնտեսության մեջ արդեն կերեւան այսօրվա գիտական պրպտումների պտուղները:

-80-ը շա՞տ է, թե՞ քիչ:

-Շատ է: Աշխարհն այնքան արագ է փոխվում, որ միեւնույնն է՝ այն ըմբռնել եւ հասկանալ չես կարող... Շատ է, որովհետեւ փոխվել եմ, չեմ կարողանում անել այն կամ այնպես, ինչպես երիտասարդ տարիքում: Եվ հետո՝ այլեւս անհնար են նոր երազանքները, ծրագրերը... Տարիների հետ ավելանում է փորձը, բայց նվազում է ընդունակությունը, ընկալումը... Կարծես թե անհամապատասխանություն է գոյանում քո եւ քո ապրած ժամանակի միջեւ...

-Սեպտեմբերի 18-ին է ծնվել նաեւ Ձեր մեծ նախորդը՝ Վիկտոր Համբարձումյանը: Կա՞ որեւէ խորհուրդ այդ զուգադիպության մեջ:

-Երեւի կա: Ինձ համար՝ կա: Ես ինձ երջանիկ եմ համարում, որ պատիվ ունեմ կրելու իմ զգացողության մեջ այդ խորհուրդը: Կարծում եմ՝ դա պատահականություն չէր, նախախնամության կամքով էր...

-Դուք ճակատագրին հավատո՞ւմ եք:

-Այո:

-Աստծո՞ւն:

-Իհարկե: Իսկ ո՞վ չի հավատում: Ես միշտ դիմել եմ Աստծուն, եւ նա միշտ ինձ սատար է կանգնել:

-Ի՞նչ եք մաղթում սովորաբար Ձեր զավակներին:

-Չտեսնեն գաղթ, սով, պատերազմ, երկրաշարժ ... Մանավանդ հիմա, երբ դրանք կարող են լինել ավելի սարսափելի... Թող լինի խաղաղություն, աշխատանք, հեռու մնան մեզանից ամեն տեսակ փորձանք ու փորձություն... Եվ ինչ էլ լինի, չպետք է վհատվել, մի քիչ լավ, մի քիչ վատ ապրելը որոշիչ չէ, կարեւորը երազներին հավատարիմ մնալն է, միմյանց սիրելը, միմյանց ներելը, նենգությունից, նախանձից, դավաճանությունից իսպառ հրաժարվելը:

Գագիկ ՄԻՆԱՍՅԱՆ